

Opleiding en tewerkstelling in het kader van de relance

04

In de vorige hoofdstukken bespraken we de effecten van de coronacrisis, de oplossingen die het Vlaamse en de andere herstelplannen bieden om uit die crisis te geraken en in welke mate die plannen en investeringen ons al voorbereiden op toekomstige uitdagingen op het vlak van klimaatrobustheid en energiebesparing. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op de uitvoerbaarheid en meer in het bijzonder op de arbeidskrachten die daarvoor zullen nodig zijn en op welke manier we de nodige arbeidskrachten hiervoor kunnen vinden.

4.1. Tewerkstellingseffect van geplande extra investeringen

Reeds in mei 2021 was het aantal werkzoekende bouwvakarbeiders en bouwtechnici in Vlaanderen gedaald tot bijna 12.000. Tegelijk was het aantal openstaande vacatures bij de VDAB gestegen tot circa 5.600. Terwijl het aantal werkzoekenden lager lag dan voor de coronacrisis, was het aantal vacatures toegenomen tot een hoger niveau dan voor de crisis. In het voorjaar van 2020, onmiddellijk na de lockdown van de bouwsector, steeg het aantal werkzoekenden tot een piek van iets meer dan 16.000 (in april) en daalde het aantal openstaande vacatures naar een dieptepunt van circa 3.700 (in mei). Maar daarna kwamen de acute arbeidsmarkttekorten in de Vlaamse bouwsector al snel opnieuw tot uiting.

Het Planbureau berekende het tewerkstellingseffect van de herstelplannen in België uitsluitend op basis van de 5,9 miljard euro die de Belgische overheden van de Europese Unie zouden krijgen. Maar uiteindelijk vertegenwoordigen de door de Europese Unie gefinancierde middelen slechts een beperkt aandeel van

de extra investeringen die we van 2021 tot 2024 van die overheden kunnen verwachten, zoals blijkt uit tabel 11.

Vlaams herstelplan en meer ...

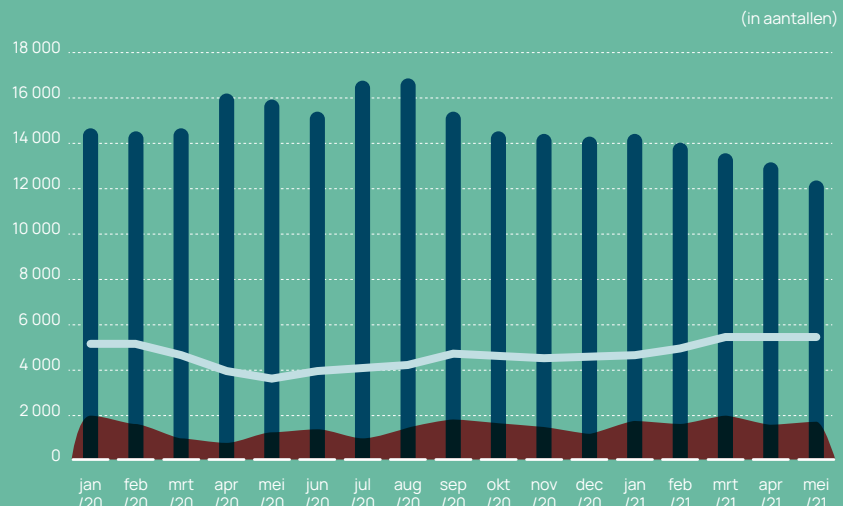
De aanpak van de Vlaamse regering is illustratief op dit vlak. Die regering kan ongeveer 2,2 miljard euro uit het Europese veerkrachtplan putten terwijl het Vlaamse herstelplan in totaal 4,3 miljard euro bedraagt. In het Vlaamse herstelplan zitten ook heel wat maatregelen (zoals voor de digitalisering van het onderwijs, voor de bevordering van onderzoek en voor het zorgpersoneel) die soms wel onrechtstreeks de bouw ten goede kunnen komen maar niet rechtstreeks tot de uitvoering van bouwwerken zullen leiden. De VCB heeft kunnen berekenen dat het Vlaamse herstelplan voor 2,3 miljard euro uitdrukkelijk naar allerlei bouwwerken gaat, met in belangrijke mate de focus op gebouwen-

GRAFIEK 18

Werkzoekenden en vacatures in de Vlaamse bouw

Bron: VDAB, Arvastat

- werkzoekende bouwvakkers en technici
- ontvangen vacatures bouw
- openstaande vacatures bouw

↑ Aanleg van taluds voor de Oosterweelverbinding
(ill. Stadsbader)

(in miljard euro)

TABEL 11

**In Vlaanderen
geplande
investeringen voor
2021-2025**

Bron: Eigen berekeningen op basis van documenten van Vlaams herstelplan

Investeringen van de Vlaamse overheid in het kader van het Vlaams herstelplan		Afgeleide investeringen bij particulieren en andere overheden		Extra investeringen van Vlaamse overheid buiten het Vlaams herstelplan	
Door Europa gesubsidieerde extra investeringen van het Vlaamse herstelplan	2,2	Eigen particuliere en private inbreng bij de extra premies van het herstelplan	0,8	Extra voor sociale woningbouw	0,3
				Extra voor scholenbouw	0,5
Overige investeringen van het Vlaamse herstelplan	2,1	Extra gemeentelijke investeringen	2,5	Extra voor energietransitie van distributienet	1,0
				Extra voor bouw van Oosterweelverbinding	2,5
Waarvan bouwgerichte investeringen	2,3	Waarvan bouwgerichte investeringen	2,7	Waarvan bouwgerichte investeringen	4,0
Extra jobs	1.200		1.400		2.000

renovaties en bijbehorende nieuwbouw en op duurzame infrastructuurwerken.

Een groot aantal middelen van het Vlaamse herstelplan bestaan uit premies voor particulieren: voor 300 miljoen euro premies voor asbestverwijdering en isolatie, een lager EPC-label, de vernieuwde renovatiepremie en de transitie van oude elektrische verwarming

en 100 miljoen euro extra voor erfgoedpremie. De nieuwe erfgoedpremie komt tussen tot 40% van de kosten. In het algemeen gaan we ervan uit dat de ontvangers van deze premies voor twee derde van de kosten met eigen middelen moeten tussenkomen. Op die manier kunnen 400 miljoen euro extra premies van het Vlaamse herstelplan tot 1,2 miljard euro extra werken leiden. Daar heeft het Planbureau geen rekening mee gehouden.

De Vlaamse gemeentebesturen plannen volgens de huidige meerjarenplanning voor 16,9 miljard euro investeringen voor de volledige planperiode van 2020 tot 2025. Dat is 2,5 miljard meer in vergelijking met het oorspronkelijke meerjarenplan van 2020. Voor 25% gaan die investeringen naar mobiliteit en voor telkens 10% naar natuur- en milieubeheer en naar wonen en ruimtelijke ordening, voor 17% naar cultuur en vrije tijd en voor 15% naar het algemeen beheer. Tot het algemeen beheer behoort bijvoorbeeld ook het energiezuiniger maken van de eigen administratieve gebouwen. In vergelijking met het Vlaamse niveau gaat het hier minder om algemene tools ter bevordering van digitalisering, onderzoek en gezondheidszorg. We gaan ervan uit dat drie kwart van de gemeentelijke investeringsmiddelen rechtstreeks de bouw ten goede komen.

Traditioneel zullen de gemeentebesturen sowieso hun investeringsinspanningen verhogen in het zicht van de gemeenteraadsverkiezingen van 2024. Bovendien zal het Vlaamse herstelplan daar een extra impuls aan geven vermits de Vlaamse regering, naast de jaarlijks groeiende

impuls vanuit het Gemeentefonds, voorziet in een aantal extra subsidies voor de gemeenten, onder meer voor de aanleg van fietspaden waar de Vlaamse subsidie van 150 miljoen in totaal tot 450 miljoen investeringen kan teweegbrengen.

Tenslotte zijn er de extra investeringen van de Vlaamse overheid buiten het Vlaamse herstelplan. Heel wat kleinere wegenwerken maar ook de aanleg van de missing links in onze wegeninfrastructuur worden buiten het Vlaamse herstelplan gerealiseerd. Het GIP (Geïntegreerd Investeringsprogramma) voor 2021 omvat in totaal 916 projecten voor 4,5 miljard euro. Dat is heel wat meer dan het totale investeringsbedrag van het GIP voor 2020. Dat omvatte projecten voor in totaal 'maar' 2,2 miljard euro. Slechts 602 miljoen van de projecten die in het GIP van 2021 zijn opgenomen, worden gefinancierd vanuit het Vlaamse relanceplan. De overige miljoenen komen vanuit de reguliere Vlaamse begroting. Het meest opvallende extra investeringsbedrag betreft de Oosterweelverbinding. Daarvoor heeft de huidige regering al in het investeringsbudget van 2021 een

↓ **Betonwerkzaamheden voor de Oosterweelverbinding (ill. Stadsbader)**

MONITORING VAN KUNSTWERKEN

Veel van de talrijke kunstwerken uit de jaren 60 en 70 naderen nu hun aanvankelijk voorziene levensduur of hebben die zelfs overschreden. Een grote golf aan vervangings-, renovatie- en herstellingswerken komt bijgevolg op ons af. De actieve monitoring van kunstwerken, waarbij metingen en interpretaties quasi continu en in real time beschikbaar zijn op bijvoorbeeld een online dataplatform, kan hierbij op verschillende vlakken een cruciale rol spelen.

Door de actieve monitoring van structuren kunnen kunstwerken langer met voldoende veiligheid operationeel blijven. Dit kan bijvoorbeeld via het gebruik van optische vezels. Meer informatie hierover is te vinden op www.ovmonitoring.be, de website van het VLAIO-project dat het WTCB hierover uitvoert. Hierdoor kunnen de nodige ingrijpende infrastructuurwerken optimaler in de tijd gespreid worden.

In combinatie met onder andere belastingsproeven, klassieke visuele inspecties, lokale destructieve en non-destructieve proeven en een gedetailleerd eindig element model, maakt de monitoring van structuren het mogelijk om de huidige globale draagkracht én veiligheid van bestaande constructies beter en correcter in te schatten. Dit laat ook toe beter te identificeren welke degradaties opgetreden zijn over de levensduur van het kunstwerk en welke hun impact op de restcapaciteit is. Ook verborgen gebreken en/of beginnende degradaties komen hierbij aan het licht. De kritieke punten in de structuur kunnen bijgevolg gedetecteerd worden. Daardoor wordt het ook mogelijk om verschillende renovatiescenario's beter te evalueren naar economische en technische doeltreffendheid.

Ook na renovatiewerken zal monitoring een belangrijke rol blijven spelen. Zo zal een verdere actieve monitoring toelaten het kunstwerk verder actief te bewaken, de effectiviteit van getroffen maatregelen te beoordelen en in een vroegtijdig stadium nieuwe degradaties te helpen detecteren en lokaliseren, zodat ook het verdere beheer, de inspecties en de uitbating van het kunstwerk kunnen worden geoptimaliseerd.

bedrag van 2,5 miljard euro uitgetrokken, buiten de provisie voor het Vlaamse herstelplan.

Bovendien moeten we rekening houden met de 500 miljoen euro extra voor scholenbouw die de Vlaamse regering deze legislatuur plande. Die heeft onder meer te maken met de uitrol van het nieuwste PPS-programma Scholen van Vlaanderen. Dat programma van 1 miljard euro wordt in het Vlaamse herstelplan vermeld maar het bedrag daarvoor is niet opgenomen in de 4,3 miljard euro van dit plan. Nog een bedrag dat het Vlaamse relanceplan aanhaalt maar niet verrekent, zijn de 2 miljard euro die Fluvius van 2021 tot 2030 moet uitgeven om de noodzakelijke energietransitie van het Vlaamse distributienet te realiseren in het licht van de toegenomen elektromobiliteit en hernieuwbare energie. Tenslotte is er de extra uitgave van 250 miljoen euro die de huidige regeling in vergelijking met de vorige regering voor de sociale woningbouw wil verwezenlijken.

Onvermijdelijk zullen die investeringen ook na 2025 moeten aanhouden. In een rapport van

2020 over *De realisatie van de missing links in de wegeninfrastructuur* raamde het Rekenhof de nog uit te voeren investeringen op 9 miljard euro, inclusief de verdere afwerking van de Oosterweelverbinding. Van de 900 Vlaamse kunstwerken zijn 447 in matige, 205 in slechte en 48 in zeer slechte staat. De monitoring van deze infrastructuren wordt dan ook een cruciaal aandachtspunt. (→ WTCB-kaderstuk p. 119)

Minister Lydia Peeters gaf al toe dat ook de volgende regering nog in hun renovatie zal moeten investeren. Om de nieuwste strengere Europese energiebesparings-eisen te halen zal die regering onverminderd de steun aan woningrenovaties moeten voortzetten en tegelijk het eigen gebouwenpatrimonium moeten blijven aanpakken. Idealiter moeten de overheidsinvesteringen 4% van het bbp (bruto binnenlands product) vertegenwoordigen. Maar volgens cijfers van Voka blijven de overheden in België zelfs met hun herstelplannen steken op niet veel meer dan 3%.

↑ Gevelrestauratie van het Provinciaal Hof in Brugge (ill. Artes)

Extra investeringen met extra jobs

Het Planbureau berekende dat de relanceplannen in België op hun piekmoment bijna 3.900 jobs zouden tweebrengen. Voor de bouw kwam het relanceplan voor gans België op 1.100 extra jobs. Maar het Planbureau hield daarbij enkel rekening met de projecten die België voor Europese cofinanciering had ingediend. Als we daar de investeringen van het Vlaamse herstelplan bijtellen die de Vlaamse overheid zelf financiert, de extra investeringsimpulsen van dit plan naar particulieren en de extra investeringen van de gemeenten en dan nog eens een aantal grote investeringsprogramma's die buiten het Vlaamse herstelplan vallen maar toch voor de komende vier jaar ook al duidelijk vastliggen, komen we op pieksnelheid al snel aan een extra tewerkstellingseffect van 4.600 jobs in de Vlaamse bouwsector.

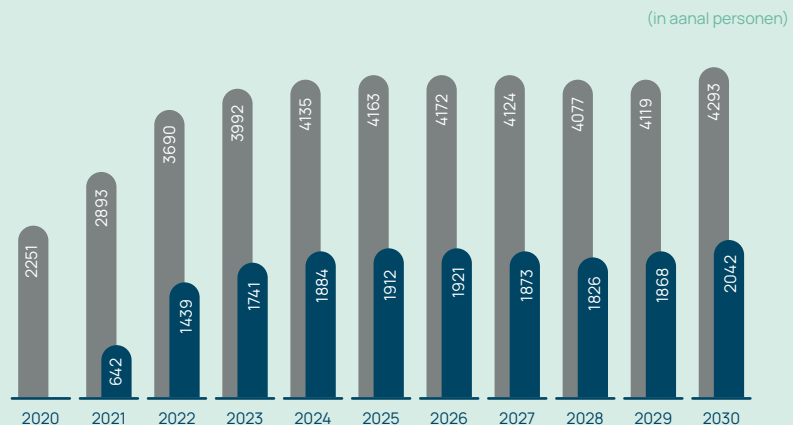
Bovendien zorgt een toename van de vraag in de bouwsector voor een multiplicatoreffect doordat bouwbedrijven ook meer producten afnemen uit andere sectoren. Voor de bouw draagt deze multiplicator volgens het federaal Planbureau 2,14. Dus een toename van de vraag

GRAFIEK 19

Gepensioneerde bouwarbeiders en hun vervangingsbehoefte

Bron: Constructiv

- gepensioneerde bouwarbeiders
- vervangingsbehoefte in vergelijking met 2020

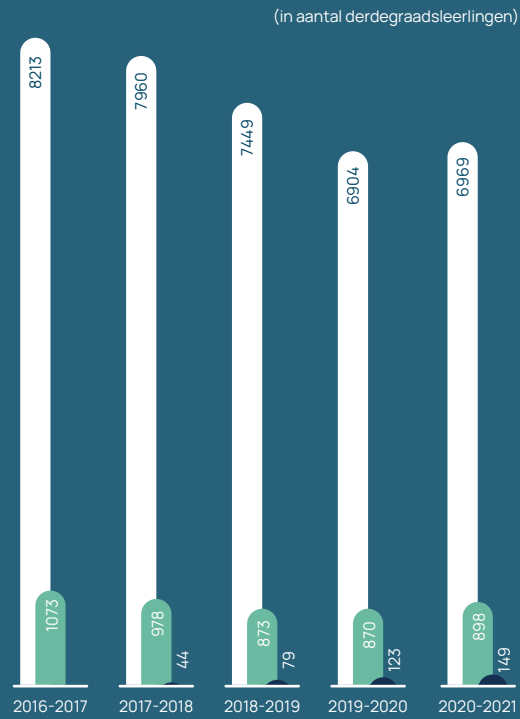

GRAFIEK 20

Evolutie van het Vlaams secundair bouwonderwijs

Bron: Constructiv

- voltijds bouwonderwijs
- deeltijds bouwonderwijs
- duale bouwrichtingen

↓ Herinrichting van de Henneulaan over de R0 met afgescheiden fiets- en voetpad (iil. Werkvennootschap)

↑ Overkapping van de R1 aan het Sportpaleis (ill. Lantis)

in de bouwsector met 1 euro zorgt voor een totale toename met 2,14. Enerzijds gaat het om de levering van minerale, metalen, kunststoffen en houten producten en elektrische apparaten aan de bouwsector, om groothandelsactiviteiten en allerlei adviesverleners en anderzijds om begunstigden op het vlak van verhuur en energiedistributie. Daar zullen door al de voor-noemde extra investeringen nog eens ongeveer 5.200 jobs bijkomen.

Tegelijk wordt de bouwsector juist de volgende vier à vijf jaren geconfronteerd met een

belangrijke pensioneringsgolf. De generatie van de babyboomers verlaat dan in relatief grote aantallen de bouwbedrijven. Op Belgisch niveau stijgt het aantal bouwarbeiders dat jaarlijks op pensioen gaat al snel van ongeveer 2.251 in 2020 tot 4.135 in 2024. In vergelijking met 2020 stijgt de vervangingsbehoefte daardoor van 642 in 2021 tot 1.884 in 2024. De jaren nadien blijft het aantal gepensioneerde bouwarbeiders relatief stabiel op een hoog niveau. Over een periode van 10 jaar komt dit neer op een vervangingsbehoefte van maar liefst 17.000 extra bouwarbeiders. Deze evolutie dwingt de sector

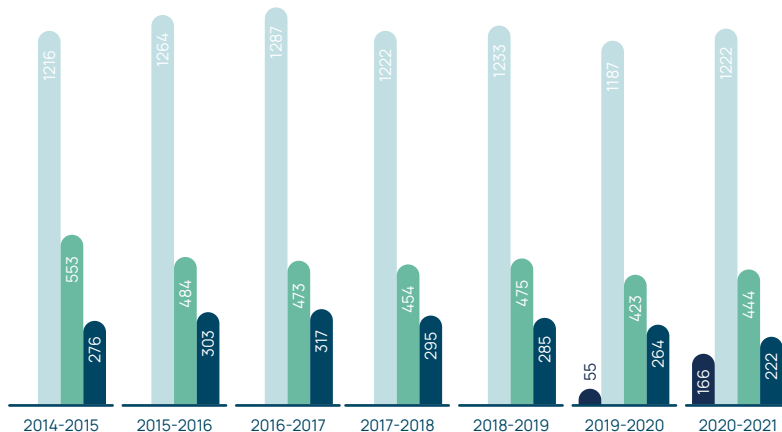
GRAFIEK 21

(in aantal inschrijvingen)

Evolutie van het hoger en universitair bouwonderwijs in Vlaanderen

Bron: AHOVOKS

- graaduaat werforganisatie
- professionele bachelor bouw
- industrieel ingenieur
- burgerlijk ingenieur

sowieso tot extra aanwervingen, bovenop de extra jobs die nodig zijn voor de relance.

Van het schooljaar 2016-2017 tot het schooljaar 2019-2020 is het aantal leerlingen in het secundair bouwonderwijs met 15% gedaald. Maar het is wel opvallend dat deze neerwaartse trend zich in het schooljaar 2020-2021 niet heeft doorgezet. Dat jaar nam het aantal leerlingen opnieuw met 1% toe. Een ander lichtpuntje is de groei van het aantal leerlingen in de duale studierichtingen: van 44 in 2017-2018 naar 149 in 2020-2021. Maar tegelijk maakt grafiek 20 op p. 121 ook duidelijk welke geringe rol het duaal bouwonderwijs nog altijd in het totale secundaire opleidingsaanbod speelt. Constructiv heeft berekend dat, gezien de jarenlange daling van het aantal leerlingen in het secundair bouwonderwijs en de vergrijzing van de bouwarbeiders, het aantal leerlingen binnen 10 jaar met 20% zou moeten stijgen, zoals ook het aantal cursisten in de basisopleidingen van VDAB met 20% zou moeten toenemen.

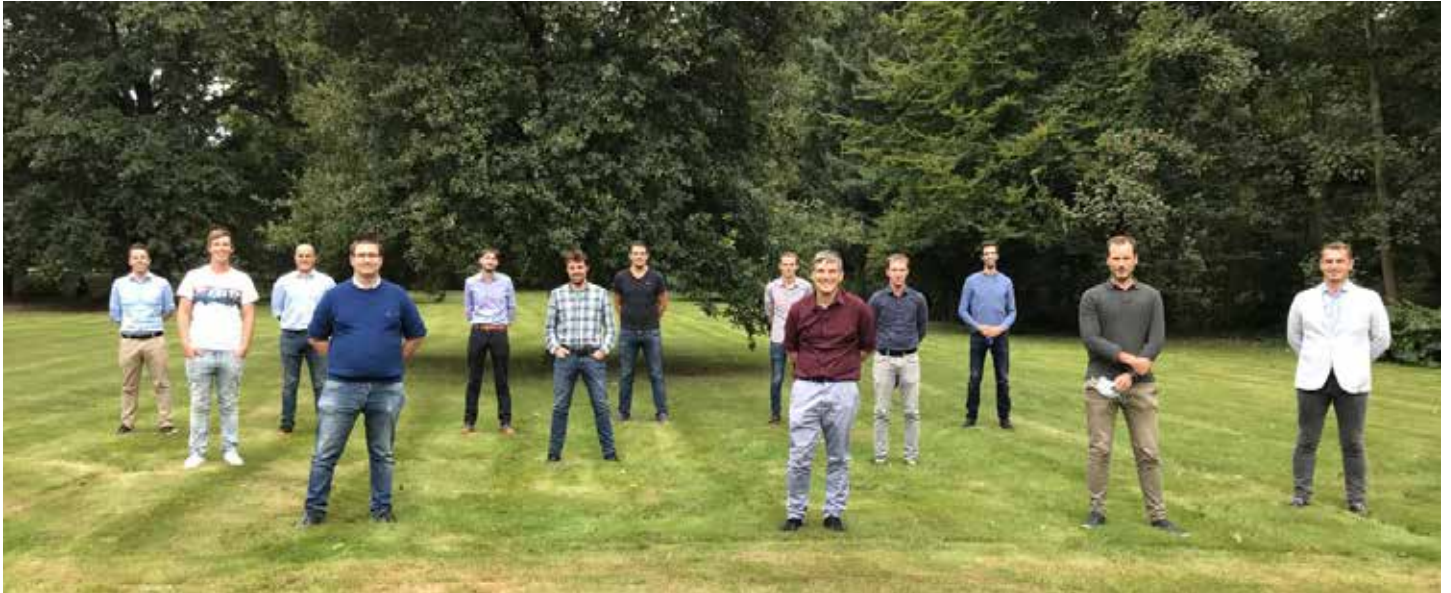
In het hoger en universitair bouwonderwijs blijft het aantal inschrijvingen in de opleiding voor de professionele bachelor rond de 1.200 per jaar schommelen. Een interessante aanvulling van de laatste jaren is de graduaatsopleiding voor werforganisatie. Die registreerde in het schooljaar 2020-2021 166 studenten. De inschrijvingen voor de opleidingen voor industrieel en burgerlijk ingenieur verliepen minder positief. Zowel voor industrieel ingenieur als voor burgerlijk ingenieur waren er in het schooljaar 2020-2021 20% minder inschrijvingen in vergelijking met 2014-2015. Nochtans bereiden deze studies voor op de functies van werf- en projectleider en calculator in de bouwbedrijven en op een job in studie bureaus: drie functies die in 2021 tot de top 3 van de knelpuntberoepenlijst van VDAB behoorden.

4.2. Elementen van tewerkstellings- en opleidingsplan

Wijzigende opleidingsbehoeften

Het belangrijke aandeel van de infrastructuurwerken in het Vlaamse relanceplan en de gelijktijdige uitvoering van de Oosterweelverbinding beklemtonen het belang om over voldoende wegebouwers te beschikken. Vandaar dat de VCB er bij de VDAB heeft op aangedrongen om in het kader van de nieuwe overeenkomst tussen VDAB en Constructiv haar opleidingsinfrastructuur voor gemechaniseerde beroepen, zoals die van bouwplaatsmachinist en torenkraanbestuurder, maximaal te behouden. Vandaar ook dat wij pleiten voor de toevoeging aan de matrix van het secundair onderwijs van een 3de graad wegebouw om de toekomstige infrastructuurwerken aan te kunnen. De nodige beroepskwalificatiedossiers zijn daarvoor beschikbaar. Maar de precieze inhoud daarvan moet met het onderwijs verder worden afgestemd.

Tegelijk merken we op infrastructuurvlak een aantal belangrijke verschuivingen. Zoals in de gebouwensector verschuift de klemtoon steeds meer van nieuwbouw naar renovatie. De meeste kunstwerken dateren nog uit de jaren 60 en 70 en hebben dus het einde van hun levenscyclus bereikt en in bepaalde gevallen zelfs overschreden. Om deze onderhoudsachterstand in te halen zijn vaak specifieke technici vereist. Daarnaast zien we dat infrastructuurwerken steeds meer groene elementen integreren. Bijkomende infrastructuur mag steeds minder tot extra verharding leiden. Openbare ruimte moet steeds meer gepaard gaan met biodiversiteit. Bij de inrichting van straten en pleinen moeten wegebouwbedrijven en hun medewerkers steeds meer aandacht geven aan

↑ Deelnemers aan de Masterclass Bouwmanagement in het kader van de Willemen Academy (ill. Willemen)

de integratie van groene elementen. Groenaanemers zullen daardoor aan belang winnen. Op ontwerpniveau zal vaker een beroep worden gedaan op de knowhow van landschapsarchitecten en stadsecologen. Tenslotte is er de toenemende uitrusting van de verkeerswegen met ITS (Intelligent Transport Systems), laadpalen en LED-verlichting, wat voor onze installatiebedrijven bijkomende marktopportunities creëert.

Een tweede belangrijke uitdaging op de Vlaamse bouwmarkt betreft de renovatie van het gebouwenpatrimonium die in het Vlaamse relanceplan eveneens een prominente plaats inneemt. Uit een eerste vooronderzoek in het kader van het project Reno-VLAMT bij Constructiv is al de complexiteit van de renovatieactiviteit tot uiting gekomen, onder meer door de onvoorspelbaarheid van de werken, de noodzaak om bestaande en nieuwe methoden

Renovatievragen vragen werkrachten die vlot kunnen schakelen en flexibel kunnen inspelen op de problemen die zich voordoen. Tegelijk neemt door de groeiende complexiteit van technieken, materialen, normen en eisen de vraag naar specialisten toe. Ondernemingen worden geconfronteerd met de keuze om de eigen arbeiders als generalisten of als specialisten op te leiden of te laten groeien.

Sommige ondernemingen doen meer en meer een beroep op specialistische onderaannemers. Zij kunnen het werk vaak goedkoper en efficiënter uitvoeren. Maar tegelijk brengt die aanpak meer onzekerheid met zich mee en noopt die tot meer toezicht en opvolging. Grotere ondernemingen kunnen intern specialistische afdelingen creëren zodat zij vlot kunnen schakelen met in-house expertise, maar dit is niet voor alle specialisaties voordelig. Bij kleinere ondernemingen blijven de arbeiders veelal een polyvalent karakter behouden. Wanneer iemand zou uitvallen, moeten collega's vlot kunnen inspringen. De vraag rijst echter of dit, gezien de groeiende complexiteit in de sector, op langere termijn houdbaar is.

Bij de digitalisering in de bouw stellen wij vast dat elke medewerker er nu op zijn niveau mee te maken krijgt. Zo moet zelfs volgens de Organisatie van Advies- en Ingenieursbureaus (ORI) elke persoon die in en voor de bouw werkt, op zijn niveau een opleiding in BIM kunnen volgen en met name een introductie in BIM-processen, -initiatieven en toepassingen kunnen krijgen.

Renovatievragen vragen werkrachten die vlot kunnen schakelen en flexibel kunnen inspelen op de problemen die zich voordoen.

en materialen op elkaar af te stemmen en de vereiste kennis van zowel innovatieve als aloude ambachtelijke technieken. Door de vergrijzing tikt bovendien de klok om de expertise van de meest ervaren en oudere generatie van arbeiders nog te kunnen overdragen op startende arbeiders.

Voluit inzetten op werkplekleren

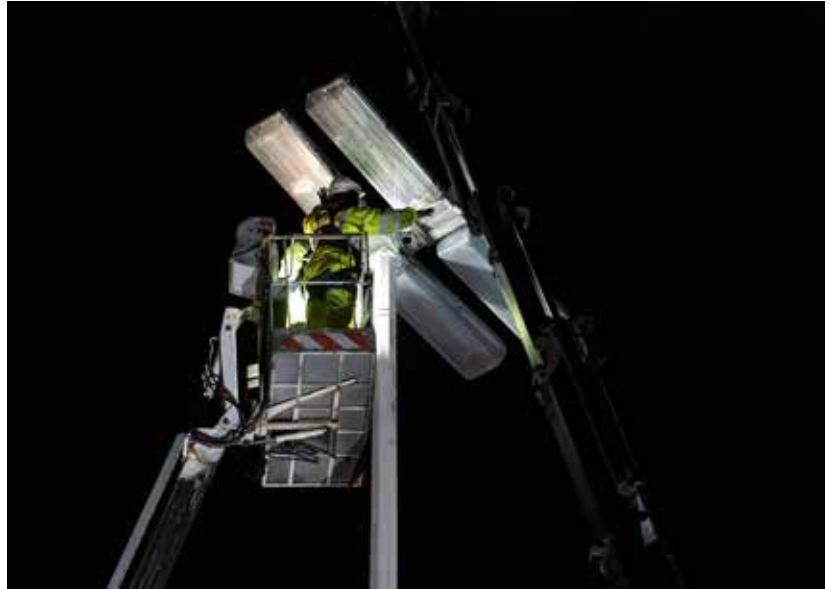
Een belangrijk element in de oplossing van de tekorten op de Vlaamse bouwmarkt is de bereidheid van de sector om volop in te zetten op diverse vormen van werkplekleren, zoals stages en duaal leren voor leerlingen, stages en duaal leren voor studenten en stages en IBO's voor werkzoekenden. Maar daarbij treden toch diverse knelpunten op.

De Vlaamse regering heeft in juli 2021 het aantal trajecten voor duaal leren fors uitgebreid en heeft daarbij het advies van het sectoraal partnerschap voor de bouw gevolgd. Bij die uitbreiding zijn voor de bouw een 15-tal extra trajecten mogelijk geworden. De uitbreiding heeft in de belangrijke mate te maken met de geleidelijke inkanteling van het systeem van leren/werken in het duaal leren. De bijkomende trajecten situeren zich op alle niveaus: van de 2de graad tot het 7de jaar en voor de eerste keer buiten BSO ook op TSO-niveau (met name voor de opleiding Bouwtechnieken). Die extra trajecten kunnen in principe vanaf september 2022 van start gaan.

De facto moet de VCB vaststellen dat goedgekeurde trajecten echter niet altijd door de scholen worden geprogrammeerd en dat vaak te weinig leerlingen die duale trajecten volgen. Het duaal leren krijgt daardoor te kampen met een gebrek aan draagvlak. Dat is zeker niet te wijten aan een gebrek aan interesse vanwege de bouwbedrijven. Bop@vlaanderen dat binnen Constructiv het Vlaams bouwopleidingsbeleid aanstuurt, heeft intussen al meer dan 2.700 unieke vestigingen van bedrijven voor de organisatie van duale opleidingen erkend. Maar gemiddeld startte in het schooljaar 2019-2020 bij amper 20% van de erkende vestigingen een duale overeenkomst.

Het economisch adviescomité voor het Vlaamse herstelplan heeft geadviseerd om het aantal IBO's (individuele beroepsopleidingen in de onderneming) te verdubbelen, maar VDAB geeft zelf toe dat het aantal IBO's de laatste jaren fors is gedaald. Volgens haar eigen cijfers daalde het aantal IBO's in de bouw van circa 2.100 in 2017 tot 1.718 in 2019. De daling dateert van voor de coronacrisis en is dus niet te wijten aan de organisatieproblemen die deze crisis met zich meebracht. In 2020 organiseerde VDAB nog 1.766 IBO's in bouwbedrijven, ondanks de coronacrisis.

De tekorten op de Vlaamse bouwmarkt zijn intussen zo acuut geworden dat bouwbedrijven gemakkelijker overgaan tot de onmiddellijke aanwerving van kandidaten met potentieel dan hen als IBO'er met een werkzoekendenstatus te laten werken. Bij die aanwerving kunnen

↑ Ombouw van snelwegverlichting naar LED in Ham (ill. agentschap Wegen en Verkeer)

zij gebruik maken van een aantal sectorale instrumenten, zoals de bouwingsroeibaan en het meester-mentortraject, en kunnen zij de nieuwe medewerker laten deelnemen aan bedrijfsinterne opleidingen.

Bouwingroeibanen zijn bestemd voor jongeren tot 27 jaar. Zij worden aangeworven met een arbeidsovereenkomst van onbepaalde duur, krijgen een mentor en een opleiding en de bedrijven ontvangen een premie van 1.000 euro van Constructiv. Het meester-mentortraject is een bedrijfsintern bijscholingstraject van 80 tot 180 uren onder leiding van een mentor en niet aan een leeftijdsgrens gebonden. Ook hier krijgt het bedrijf een premie van 1.000 euro. In 2020 was het aantal bouwingsroeibanen in de Vlaamse bouw gegroeid tot bijna duizend en het aantal meester-mentortrajecten tot een 700-tal. De paritaire partners van Constructiv hebben aan het duaal leren ook altijd de verplichte aanduiding van een mentor gekoppeld. Via het duaal leren beschikt de sector intussen al over meer dan 4.000 mentoren en in het kader van haar sectorale stelsels over meer dan 7.000 mentoren.

Van de bedrijfsinterne opleidingen die in 2020 tot 125.000 uren zijn gestegen, vindt 23% tijdens de eerste twee maanden van de nieuwe tewerkstelling plaats en 66% binnen het eerste jaar na de aanwerving. De bouwbedrijven gebruiken dus ook dit stelsel om nieuwkomers aan te trekken. De rol van IBO's is dus eerder geschikt voor werkzoekenden met een grotere afstand van de bouwmarkt, maar dat

↑ Rioleringswerken in Grimbergen (ill. agentschap Wegen en Verkeer)

betekent ook dat VDAB een actievere rol moet vervullen in de promotie van IBO's bij die doelgroep en bij de bouwbedrijven.

Uitbreiding van de rekruteringsbasis

Gezien het historisch lage aantal werkzoekenden voor de bouw moet de sector noodgedwongen haar rekruteringsbasis uitbreiden.

Constructiv heeft tussen 1 juli 2019 en 30 maart 2020 arbeiders bevroegd die recentelijk in de bouwsector zijn ingestroomd. Opvallend daarbij was dat iets meer dan de helft van de 625 respondenten voorafgaand aan hun intrede in de bouw als bouwvakarbeiders reeds in andere sectoren ervaring hadden opgedaan, een kwart hiervan zelfs meer dan 5 jaar. Van die respondenten kwamen 30% uit aanverwante sectoren, zoals elektriciteit, metaal en industrie, maar 17% had eerder in de horeca gewerkt. Ook tijdens de coronacrisis kwamen in de media verhalen van tijdelijk werkzoekenden uit de zwaarst getroffen sectoren, zoals die van horeca en evenementen, die tijdelijk een job vonden in de bouw.

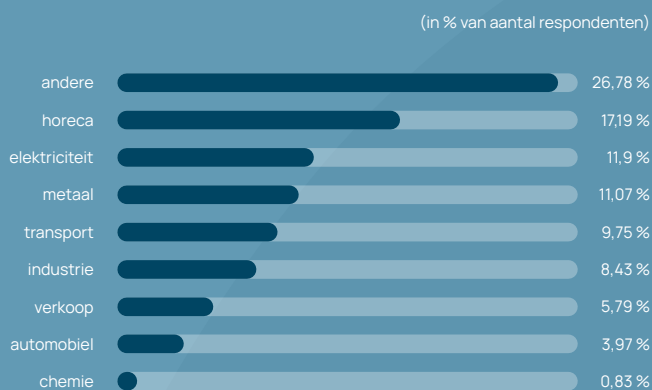
Vermits de bouwsector op het vlak van tewerkstelling de komende jaren duidelijk een groeisector zal zijn, moet zij zicht krijgen op het totale werkzoekendenbestand van VDAB en zich ook organiseren in de opvang van kandidaten uit andere sectoren. Constructiv moet zich in die zin ontwikkelen tot een transitiefonds. Om jongeren hun STEM-vaardigheden te laten ontdekken heeft Constructiv alvast sectoroverschrijdend (in samenwerking met de fondsen Woodwize en Volta) de tool www.mijnstemcheck.be uitgewerkt. Maar ook om volwassenen uit andere sectoren naar een job in de bouw aan te trekken zou het nuttig zijn te kunnen peilen naar de daarvoor vereiste basiscompetenties- en attitudes.

Bovendien zouden VDAB-werkzoekenden die nu in een intensief begeleidingstraject zitten (onder meer omwille van taalachterstand), sneller moeten overschakelen naar de sectorale clusters, zoals de bouw. Dat vergt tegelijk wel een andere aanpak in de opleidingscentra

GRAFIEK 22

Ervaring van nieuwe intreders in de bouw in andere sectoren

Bron: Constructiv

van VDAB. Die moet dan verder gaan dan louter (bouw) technische kennisoverdracht.

Daarnaast bestaat nog een omvangrijkere arbeidsreserve van niet-actieve burgers, zoals leefloners, inburgeraars en RISIV-klanten. Die reserve is zelfs ongeveer vier keer omvangrijker dan het aantal Vlamingen die een werkloosheidsvergoeding krijgen. Ook het plan *Be The Change* van Agoria wijst op het belang om die reserve te activeren (→ getuigenis op p. 132). In de Vlaamse bouwsector zijn de laatste jaren diverse lokale initiatieven tot stand gekomen om werkzoekenden en niet-actieven beter met de bouwvacatures te matchen zoals Bouwkan in West-Vlaanderen, Bouwbaan in Oost-Vlaanderen en Talentenwerf in Antwerpen. De SAB (sectoriële arbeidsbemiddeling) die VDAB financierde, vormde de ruggengraat voor deze projecten, maar in 2019 heeft VDAB deze financiering stopgezet.

Wij geloven sterk in lokale acties naar werkzoekenden en niet-actieven op basis van specifieke vacatures van bouwbedrijven vanuit een bepaald beroep of groep van beroepen. In haar getuigenis roept ook minister Crevits op tot dergelijke samenwerkingsverbanden (→ getuigenis op p. 130). Vanaf het najaar van 2021 zal Constructiv trouwens een nog duidelijker zicht krijgen op de vacatures in de sector dankzij Bildr, een laagdrempeligere digitale tool voor bedrijven om hun vacatures kenbaar te maken dan de geijkte vacaturewerking bij VDAB. Op basis van die vacatures en van de bouwopleidingsplannen van de bedrijven kan Constructiv per beroep of groep van beroepen geïnteresseerde bedrijven samenbrengen. In samenwerking met de lokale bouwconfederaties kunnen dan collectieve acties tot stand komen om de vacatures ingevuld te krijgen. Dat kan gaan om jobspeeddates, extra opleidingen in een opleidingscentrum, bijkomende vormen van werkplekleren, supplementaire IBO-acties enz.

Samenwerking met VDAB is daarvoor cruciaal. Uit de praktijk blijkt dat dit vlotter verloopt als bij VDAB een SPOC (Single Point of Contact) bemiddelaars en instructeurs kan engageren om mee te doen. Het is nu juist de bedoeling van het nieuwe managementplan van VDAB om aan de PAM's (provinciale accountmanagers) uitdrukkelijk zo'n SPOC-functie te geven. Via die PAM's kan VDAB zich ertoe engageren om voor de betrokken vacatures en voor acties daaromtrent werkzoekenden en ook niet-actieve burgers aan te spreken. Vooral voor die laatste groep kan VDAB op haar beurt een beroep doen op geëigende organisaties en netwerken buiten VDAB.

Twee factoren zijn belangrijk om dergelijke initiatieven te doen lukken: enerzijds de mogelijkheid om (collectief vanuit Constructiv) inzage

↑ Teamwerk op een bouwplaats in Nazareth (ill. Stadsbader)

te krijgen in de volledige werkzoekendenbestanden van een regio en anderzijds een nieuw stramen van cofinanciering na de afschaffing van de SAB. Conform het nieuwe VIBE-managementplan van VDAB en in het licht van de kritiek van het Rekenhof op het tenderbeleid van VDAB zal dit misschien opnieuw via een subsidiëring kunnen maar wellicht eerder via een tender op basis van de wet op de overheidsopdrachten moeten gebeuren.

Een nieuwe opportuniteit voor de sector is de organisatie van leertijd 2.0. Het is daarbij de bedoeling de leertijd om te vormen naar beroepskwalificerende trajecten voor 18- tot 25-jarigen die ongekwalificeerd uit het onderwijs zijn gestroomd. Die trajecten zijn trouwens niet meer gebonden aan de matrix voor het secundair onderwijs. Volgens de VCB zijn zo'n trajecten bijzonder geschikt voor nicheberoepen zoals asbestverwijderaars, industriële schilders, stellingbouwers, betonherstellers en slopers die wellicht nooit hun plaats zullen vinden in de matrix voor het secundair onderwijs. Een aantal van die gespecialiseerde beroepen zijn bijzonder geëerd in het licht van de plannen om meer in te zetten op de renovatie van infrastructuur en gebouwen.

Samenwerking met onderwijs

Voor de samenwerking met het secundair bouwonderwijs geloven wij sterk in de co-creatie van concrete projecten die leerkrachten, leerlingen en bouwbedrijven samen kunnen uitwerken. Dergelijke projecten kunnen een weerklank krijgen in bijvoorbeeld de sociale media en kunnen zo bijdragen tot een positief imago van de sector. Wij zijn ook een sterke voorstander van de steun aan innoverende opleidingstrajecten in de scholen, zoals die wordt gestimuleerd via het initiatief Innovet van minister Ben Weyts. In 2021 heeft Constructiv aan de bouwscholen aangeboden om hieraan mee te werken.

De sector is akkoord met de nieuwe ambitieuze eindtermen voor het secundair onderwijs maar vraagt om ze te integreren in de praktijklessen. Constructiv is bereid samen met de onderwijsnetten na te gaan hoe de eindtermen in de praktische vakken kunnen worden geïntegreerd. Op die manier probeert de sector te verhinderen dat de onderwijsnetten de prakti-

sche vakken omwille van die eindtermen zouden afbouwen. Meer dan voorheen is er vraag naar oplossingsgerichte mensen met inzicht. Constructiv neemt ook deel aan een experiment van duaal lesgeven met de inschakeling van ondernemers/werknemers in de klas.

Voor de modernisering van het hoger bouwonderwijs rekenen wij op het voorsprongfonds van 60 miljoen euro waarmee de Vlaamse regering het hoger onderwijs in Vlaanderen wil stimuleren om zijn aanbod te versterken en toekomstgericht te maken. Verschillende universiteiten en hogescholen hebben aan de VCB gesignaleerd dat zij hun opleidingstrajecten voor de bouw moderniseren en nieuwe opleidingstrajecten (willen) aanbieden om in te gaan op de nieuwe uitdagingen in de bouw op het vlak van digitale meet- en inspectietechnieken, Virtual en Augmented Reality, circulair bouwen en de toepassing van BIM. De sector is ten volle bereid hen hierbij te ondersteunen (→ WTCB-kaderstuk p. 128), maar een aantal scholen signaleerden dat het hen ook ontbreekt aan de nodige middelen om op die weg verder te gaan.

BIM ALS FACILITATOR VOOR ENERGIESIMULATIES

Het WTCB heeft in 2019 het initiatief genomen om jongeren extra te stimuleren voor een (onderzoeks)carrière in de bouw door doctoraatsbeurzen te ondersteunen. Naast een doctoraat in verband met 3D-printing aan de Universiteit Gent is aan de KU Leuven een studie gestart met BIM en energiesimulatie als focus.

Een accurate inschatting van het energiegebruik is essentieel voor een optimaal ontwerp van energiezuinige gebouwen. Tijdens de eerste ontwerpfasen zijn de grootste invloeden op de energieprestatie tegen de laagste kost te realiseren. Maar in die fasen blijven de ontwerpparameters erg onzeker, wat simuleren moeilijk maakt.

Complexe Building Energy Models (BEM) kunnen de energieprestatie kwantificeren maar die worden vooral in gedetailleerde ontwerpfasen toegepast. Bovendien resulteert de manuele invoer van de vele parameters in tijdrovende foutgevoelige processen. Een Building Information Modelling (BIM) die start van de ontwerptekeningen, kan deze problemen omzeilen. BIM-modellen kunnen namelijk worden ingezet als database voor energiesimulaties.

Dit doctoraatsproject is een samenwerking tussen de KU Leuven en het WTCB en richt zich op ontwikkeling van een toolchain voor geautomatiseerde simulaties van BIM naar BEM. Een data-verrijkingmodule (bepaald via een analyse van de energieprestatiedatabank van Vlaanderen) genereert automatisch default-waarden voor onbekende parameters. Als hulp voor ontwerpers ontwikkelen we een module voor parameterranking die de voor het energieontwerp cruciale parameters identificeert. Een optimalisatiemodule biedt verder de mogelijkheid deze parameters te verfijnen in functie van een vooropgestelde energiedoelstelling.

Het gebruik van deze methodes wordt geïllustreerd aan de hand van twee toepassingen. De eerste bestudeert het renovatiepotentieel van een bestaande woning. De tweede toepassing richt zich op het optimale ontwerp van een nieuwbouwwoning.

Besluit

Het Vlaamse herstelplan is veel ruimer dan de cofinanciering die de Vlaamse overheid van de Europese Unie krijgt. Bovendien zal dit herstelplan investeringen van particulieren bevorderen en tegelijk de geplande extra investeringen van de Vlaamse gemeenten aanzwengelen. Maar ook naast het Vlaamse herstelplan zijn de komende jaren belangrijke extra overheidsinvesteringen gepland, onder meer in de Oostereelverbinding, de scholenbouw en de transitie van het energiedistributienet. De VCB raamt het extra tewerkstellingseffect voor de bouw op 4.600 jobs met bijkomend 5.200 jobs in bouwverwante activiteiten. Ook na 2024 zullen die investeringen onverminderd moeten worden voortgezet.

In mei 2021 bereikten de werkloosheidscijfers voor de bouw een laagte- en de openstaande vacatures voor de bouw een hoogterecord. Tegelijk wordt de sector geconfronteerd met een pensioneringsgolf van babyboomers. De sector moet dus extra inspanningen leveren om bijkomende arbeidskrachten te vinden. Een positief element daarbij is de duidelijke bereidheid van de bouwbedrijven om aan allerlei vormen van werkplekieren (zoals IBO, duaal leren en leertijd 2.0) een kans te bieden en daarvoor mentoren ter beschikking te stellen. Wij rekenen tegelijk wel op extra inspanningen van VDAB en onderwijs om daarvoor kandidaten te vinden.

Voor de volwassenen zal de sector haar rekruteringsbasis moeten verbreden: uitkijken naar kandidaten uit noodlijdende sectoren, mensen met een grotere afstand van de arbeidsmarkt aanspreken en ook niet actieve Vlamingen activeren die niet werken maar ook geen werkloosheidsuitkering krijgen. Daarvoor is het belangrijk in al de Vlaamse provincies lokale toeleidingsprojecten op te zetten, naar het voorbeeld van Talentenwerf in Antwerpen en van Constructivity in Brussel. Om meer jongeren aan te trekken moet het bouwonderwijs dringend moderniseren en digitaliseren. Wij geloven in dit verband zeer sterk in projecten waarbij leerlingen, leerkrachten en bouwbedrijven samen iets concreet kunnen uitbouwen en die tegelijk een bijdrage kunnen leveren tot een positiever imago van de bouwsector.

Getuigenis

Hilde Crevits/viceminister-president van de Vlaamse regering en Vlaams minister van Economie, Innovatie, Werk, Sociale Economie en Landbouw

BELANG VAN DE BOUWSECTOR BINNEN HET VLAAMSE RELANCEPLAN

Zoals elke crisis biedt ook deze coronacrisis heel wat opportuniteiten. Als Vlaamse regering zijn wij vastberaden om die kansen te grijpen en de Vlaamse economie via een krachtige, duurzame en digitale relance te wapenen voor de toekomst. De Vlaamse bouwsector zal daarbij ook binnen mijn bevoegdheden een centrale rol spelen als motor van die duurzame en digitale relance.

Binnen de domeinen Economie en Innovatie staat de leuze "We innoveren ons uit de crisis" centraal. Ik geloof sterk in de kracht van innovatie om onze bedrijven competitief en productief te houden, om ondernemingen te laten groeien en bloeien, om jobs te behouden en creëren ... Daarom zullen we via het relanceplan Vlaamse Veerkracht de komende jaren in totaal meer dan een half miljard euro investeren in innovatie.

Vlaanderen speelt vandaag al mee in de Europese kopgroep wat innovatie betreft, maar de spreiding van O&O over sectoren en bedrijfstypes kan nog een stuk beter. Daarom heb ik in het Europese relanceplan ook de doelstelling laten opnemen om innovatiemaatregelen zo laagdrempelig mogelijk te houden. Op die manier krijgen kmo's gemakkelijker toegang tot subsidies voor innovatie. Dat geldt natuurlijk ook voor bedrijven uit de bouwsector.

Op het vlak van investeringen zetten we met de relancemiddelen in op 3 grote domeinen: onderzoeksinfrastructuur, bedrijventerreinen en vernieuwing van handelskernen. Met een investering van meer dan 100 miljoen euro wil ik een belangrijke impuls geven aan de uitbouw van de onderzoeksinfrastructuur van onze kennisinstellingen. Een moderne en aantrekkelijke onderzoeksinfrastructuur is immers een noodzakelijke voorwaarde voor onze onderzoekers om de wetenschappelijke doorbraken te realiseren die bijdragen aan maatschappelijke uitdagingen.

Daarnaast wil ik werk maken van een versnelling in de transformatie van bestaande verouderde bedrijventerreinen naar moderne duurzame bedrijventerreinen van de 21ste eeuw. Om een versnelling te realiseren in de vernieuwing van verouderde bedrijventerreinen zetten we een relancebudget van 10 miljoen euro in.

Bovendien wil ik ook investeren in bedrijvige en bruisende kernen. De lokale handelskernen staan al jaren onder druk. De coronacrisis heeft deze tendens nog versterkt. Tegelijkertijd heeft de crisis ons gewezen op het belang van bruisende handelskernen voor de lokale handel en horeca. Met een budget van 25 miljoen euro wil ik lokale besturen ondersteunen om een geïnformeerd en effectief beleid te voeren op het vlak van detailhandel. Zo lanceerden we een oproep naar lokale besturen voor de aankoop en transformatie van leegstaande of vrijgekomen handelspanden en bedrijfsruimten.

Uiteraard rekenen we voor het realiseren van elk van bovenstaande algemene doelstellingen op de Vlaamse bouwsector. Daarnaast zijn er binnen de relancemaatregelen ook enkele projecten die specifiek gericht zijn op ondernemingen in de bouwsector. Zo is één van de projecten voor grote onderzoeksinfrastructuur

gericht op de ontwikkeling en demonstratie van innovatieve technologieën rond klimaatneutraal bouwen in Vlaanderen. Dit 'proefgebouw' moet de bouwsector toelaten om innovaties in de praktijk uit te testen. Zo willen we tot bruikbare toepassingen komen die een krachtig antwoord bieden op de duurzaamheidsuitdagingen die ook vanuit Europa worden opgelegd: de renovatiegolf, de CO₂-reductie met 55% tegen 2030, klimaatneutraal tegen 2050, materiaalreductie van 30% tegen 2030 ...

Op het vlak van investeringen zetten we met de relancemiddelen in op 3 grote domeinen: onderzoeksinfrastructuur, bedrijventerreinen en de vernieuwing van handelskernen.

Daarnaast voorzie ik ook in 25 miljoen euro voor circulaire economie waarvan 10 miljoen specifiek voor innovatie en concrete toepassingen op het vlak van circulair bouwen. Met die middelen willen we de ontwikkeling van nieuwe circulaire bouwtechnieken stimuleren, nieuwe methodes van recyclage en urban mining tot stand brengen en dit alles ook in de praktijk te brengen. Zo heb ik in de zomermaanden een oproep gelanceerd via de kmo-groeiensubsidie voor bouwondernemingen die een eerste stap zetten richting duurzaam en circulair ondernemen. Ook ondernemingen die al actief zijn op dit vlak en bijkomende stappen willen zetten, kwamen in aanmerking. Bijkomende oproepen zullen dit najaar en in 2022 gelanceerd worden.

Tot slot is er uiteraard mijn bevoegdheid Werk. Met de relance verwachten we heel wat extra bouwplaatsen, wat ook extra tewerkstelling met zich meebrengt. Maar geschikt personeel vinden, blijft een grote uitdaging voor de bouwsector. Voldoende kwalitatieve opleidingen aanbieden, is dus cruciaal voor de sector. Samenwerkingsverbanden tussen bedrijven op de werkvloer maken daar deel van uit. Een dergelijke samenwerking komt verschillende bedrijven ten goede bij hun zoektocht naar potentiële kandidaten om de vele vacatures in te vullen. Meer en meer bedrijven investeren ook in een eigen academie op de werkvloer met een lesgever van het bedrijf. Dat is een weg die we samen met de bouwsector zeker willen bewandelen.

Ik wil de Vlaamse bouwsector dan ook oproepen om hun sterke schouders mee onder deze relance te zetten en er samen met ons voor te zorgen dat deze relance een groot succesverhaal wordt voor Vlaanderen.

Getuigenis

Bart Steukers/CEO van Agoria

HOUVAST EN HEFBOMEN VOOR EEN ARBEIDS- MARKT IN VOLLE VERANDERING

In 2018 bracht Agoria met 'Be The Change' de evolutie van de arbeidsmarkt in ons land tot 2030 in kaart. In 2021 brachten wij een nieuwe editie van deze studie uit die rekening houdt met de effecten van de coronacrisis. Maar de doelstelling om 8 op 10 van de mensen tussen 20 en 64 jaar aan het werk te krijgen, is daarbij overeind gebleven.

Sinds 2018 gingen meer dan 220.000 extra mensen aan de slag. Dat cijfer bewijst dat onze economie, ook in een digitaliserende wereld, extra handen nodig heeft. De werkzaamheidsgraad bedraagt momenteel ongeveer 70% maar die moet tegen 2030 verder tot 80% kunnen toenemen. Die stijging is nodig om onze concurrentiepositie te handhaven, om onze bedrijven de hoofden en handen te geven die zij nodig hebben, en om onze pensioenen en sociale zekerheid betaalbaar te houden.

In het federale regeerakkoord staat de expliciete doelstelling gebeiteld om tegen 2030 te evolueren naar een werkgelegenheidsgraad van 80%. Ook de Vlaamse regering stelde in haar regeerakkoord 'alles op alles te zetten' om de werkzaamheidsgraad naar 80% op te trekken. Weliswaar zijn tijdens de coronacrisis in 2020 en 2021 ongeveer 110.000 jobs verloren gegaan maar wij verwachten al in 2023 een herstel van de arbeidsmarkt. Voor elke job die tussen nu en 2030 verdwijnt, komen een drietal nieuwe jobs in de plaats. Maar er zullen vooral meer vacatures voor hoger geschoolden komen en de vraag naar hoogopgeleiden zal zich na het herstel nog sterker doorzetten. Voor de bouw voorspellen we tussen nu en 2030 een jaarlijkse stijging van de productiviteit met 1,5 à 2% en van de vraag naar arbeid met 0,5 tot 1%.

Om een werkzaamheidsgraad van 80% te behalen moeten we tussen nu en 2030 in totaal 600.000 banen creëren. Voor de creatie van die extra jobs is een sterke concurrentiekracht van onze bedrijven essentieel. De nood aan 600.000 mensen tegen 2030 zal pas effectief ontstaan als we een zuivere groei van jaarlijks gemiddeld 1,5% kunnen optekenen van alles wat we in ons land aan goederen en diensten produceren. Bij de relance uit de coronaperiode kunnen er markten verloren gaan. Maar er kunnen ook zeker nieuwe markten worden veroverd.

De gecreëerde vraag ook effectief kunnen invullen met goed opgeleide mensen is een tweede uitdaging. Daarvoor kijken we vandaag naar groepen van mensen die ondervertegenwoordigd zijn op onze arbeidsmarkt: voor vrouwen (66,5%), jongeren (60,9%), ouderen (32,8%), laaggeschoolden (46,3%), mensen met een migratieachtergrond (43,5%) of mensen met een beperking ligt de tewerkstellingsgraad nog

mijlenver af van de beoogde 80%. Hen moeten we massaal over de hindernissen tillen die ze vandaag ervaren bij het zoeken of houden van werk. Voor iedereen die wil en kan werken, moeten we het pad naar een job effenen. Voor groepen met een lagere activiteitsgraad, moeten we lagere instapdrempels hanteren en aan inclusie werken.

Naast meer instroom van werkzoekenden en niet-actieven op onze arbeidsmarkt moeten we werken aan een opwaartse jobmobiliteit van alle werkenden. Die opwaartse arbeidsmobiliteit is trouwens noodzakelijk om de instroom van korter geschoolde profielen mogelijk te maken. Opleidingen moeten toegankelijker worden en de opleidingsvormen diverser. Het is ook cruciaal de digitale skills van de actieve bevolking te verbeteren. Op dit ogenblik haalt 39% van de werkenden niet eens het digitale basisniveau.

Van de werkenden vereist dit ook een actievere leerhouding. Het besef moet groeien dat een diploma behalen geen eindpunt is maar de start van een levenslange kennisuitwisseling.

De derde uitdaging bestaat erin om de toegevoegde waarde van ons werk te verhogen. Werk met oog voor efficiëntie en resultaat.

Maar ook betekenisvol werk in veilige, comfortabele en motiverende omstandigheden. Een stijgende productiviteit is geen synoniem voor harder werken maar veeleer het resultaat van efficiëntiewinst door de optimale combinatie van mensen en technologie. Wij pleiten dan ook sterk voor waardencreatie door open innovatie en voor vernieuwende managementtechnieken. Investerings in digitalisering zijn maar succesvol indien zij gepaard gaan met investeringen in mensen.

Met deze nieuwe editie van 'Be The Change' bieden we een houvast en een boodschap met perspectief voor iedereen. En we reiken hefboomen aan. Principes waar rond we de komende jaren met z'n allen verder aan de slag moeten. Rond de houvast en de hefboomen in dit werk willen we graag met de sectoren in gesprek gaan.

Naast meer instroom van werkzoekenden en niet-actieven op onze arbeidsmarkt moeten we werken aan een opwaartse jobmobiliteit van alle werkenden.